

IV. Așezămintele Domniței Bălașa (prezentare, plan, arhitectură, podoabe etc.)

1. Patrimoniul ctitorial

De lângă ctitorirea celei dintâi biserici, cu hramul Botezul Domnului, Domnița Bălașa și soțul ei, banul Manolache Lambrino, au ridicat încă de la început²³⁹, lângă acest locaș, și o clădire menită a îndeplini rolul de școală pentru copiii ce locuiau în mahalaua învecinată.

Deoarece, așa cum reiese din capitolele anterioare (vezi *Capitolul III. 1, 3*), fiica voievodului Constantin Brâncoveanu nu a avut urmași, ea și soțul ei și-au închinat întreg avutul Bisericii, mai ales ctitoriei lor. Această avere a urmașei domnitorului Țării Românești nu era deloc neglijabilă, constând, în primul rând, din zestrea Domniței Bălașa, descrise în „foaia” întocmită la 30 octombrie 1708, cuprinzând moșiile Crovu, Copăcel, Mătăsaru și Necșești, cât și vile de la Gorgan, lângă Pitești, Valea lui Voievod, lângă Târgoviște și Schei²⁴⁰, în fostul județ Saac, pe lângă casele din București și Târgoviște²⁴¹. La acestea s-au adăugat moșiile agonisite de către marele ban Manolache Lambrino de-a lungul vieții, anume: Furduești-Ciumernicul, în județul Ilfov, unde banul își zidise case la anul 1732²⁴²; Filipeștii de Pădure, Mărul și Moreni, în actualul județ Prahova, și Găujani, în fostul județ Vlașca²⁴³, aparținând fostului spătar Toma Cantacuzino, fugit în anul 1711 în Rusia, și dăruite soțului Bălașei de către domnitorul Ioan Mavrocordat²⁴⁴; Belciugul, în județul Ilfov, cumpărată de la Constantin sin căpitan Mihalașco Brezoianul și Grigore Greceanu²⁴⁵; Furduești și Ciumernic, amândouă în același județ, date în schimbul moșiei Zgârçiti din Vlașca de către egumenul Daniil al Mănăstirii Cotroceni²⁴⁶; Preajba, Cărtojani și Frasinul, în județul Vlașca, cumpărate de la doctorul Dimitrie Notara²⁴⁷; Fundeni, în fostul județ Saac, cumpărată de la Dumitrașco Caragea, unchiul său²⁴⁸ și moșia Râioși, în județul Teleorman²⁴⁹.

²³⁹ Constantin BĂLAN, „Învățămintul”, p. 739.

²⁴⁰ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 7-9.

²⁴¹ Numit și *Săcuieni/Secuieni*, reprezintă unul dintre cele 17 județe ale Țării Românești dinaintea anului 1829, cuprinzând mare parte din teritoriul actualului județ Prahova și partea de vest a județului Buzău (n.r.).

²⁴² Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 67.

²⁴³ Vechi județ al României (până în perioada interbelică) situat în mare parte pe teritoriul actualului județ Giurgiu (n.r.).

²⁴⁴ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 17.

²⁴⁵ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 21, 27.

²⁴⁶ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 30.

²⁴⁷ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 42.

²⁴⁸ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 43.

²⁴⁹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 71.

Dintre acestea, moșiile Belciugul, din județul Ilfov, cât și Preajba și Cărtojani, din Vlașca, au fost date de către Manolache și soția sa Mănăstirii Stavropoleos²⁵⁰, nou ridicată, din București. De asemenea, moșia Frasinul, din județul Vlașca, a fost oferită ca danie Patriarhiei sârbe de Ipec (Pechiu)²⁵¹.

Restul moșilor au fost închinat ctitoriei lor comune, cea dintâi biserică ridicată în curtea caselor din mahalaua Prundului, care devenea astfel, de la bun început, unul dintre cele mai înzestrate lăcașuri din cult din capitala Țării Românești. Potrivit istoricului Emil Vîrtosu, pe baza actului de danie din 1 aprilie 1715, biserica și Așezământul Domniței Bălașa au primit „moșiile Furduești, Ciumernic, Gurbănești (toate în județul Ilfov); Săvești (Dâmbovița); Fundeni (în fostul județ Saac, între Prahova și Buzău); Mătășari și Găujani (Vlașca), Filipeștii-de-Pădure, Mărul și Moreni (Prahova), Săcueni numită și Manolache sau Moara Banului (în județul Ilfov), precum și vii în: Dealul Șcheilor, Dealul Budureștilor, Dealul Sârbenilor (toate în fostul județ Saac).

Piața Sfântul Anton - Piața cu Flori. Panoramă realizată din colarea a două fotografii ale lui L. Angerer din 1856

La acestea se adaugă casele și grădina unde fusese zidită biseri-

ca, de asemenea și o pivniță de piatră cu loc de nouă prăvălii, din fața Curții Domnești Vechi până la Pușcărie (pe Calea Moșilor, în fața Pieței Sfântul Anton — Piața cu Flori — până în dreptul străzii Pânzari²⁵² [...] Apoi rumâni, țigani, precum și 1530 zloți nemțești, anual, de la Cămara imperială din Viena: zloții reprezentau dobânzile la banii împrumutați acestei «Cămări» de Vodă Brâncoveanu și rămași neconfiscați de turci [...]»²⁵³. Patru dintre moșiile menționate mai sus fuseseră în fapt adăugate la dania inițială, având menirea de a susține existența școlii, despre a cărei activitate, în primii ani de la fondare, însă nu se cunoaște nimic²⁵⁴. Așadar, patrimoniul ctitorial al bisericii și Așezământului Domnița Bălașa însuma 13 moșii, 2 vii, 5 locuri embaticate și o prăvălie, care aduceau, la peste un veac distanță, în 1885, un venit anual de 231.500 lei²⁵⁵.

²⁵⁰ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 39, 52.

²⁵¹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 77.

²⁵² Patru dintre aceste prăvălii fuseseră cumpărate de banul Manolache Lambrino în 10 octombrie 1728, de la Ancuța, Radul și Matei Comăneanul (v. Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 28).

²⁵³ Emil VÎRTOSU, „Domnița Bălașa”.

²⁵⁴ Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 77.

²⁵⁵ *Sânțirea Bisericei Domnița Bălașa severșita în ziua de 29 Septembrie în presenta Majestăței Sale Regelui*, Tipografia Socec&Teclu, București, 1885, p. 3.

2. Școala (cca. 1744 — iunie 1898)

Secolul al XVIII-lea este marcat, în plan cultural, de o creștere a interesului față de știința de carte, datorită schimbărilor petrecute în sânul societății românești, precum afirmarea noii boierimi, cât și a reprezentanților altor categorii sociale²⁵⁶, din rândurile cărora s-au ridicat majoritatea preoților și a funcționarilor cancelariilor domnești ori boierești²⁵⁷, și care aveau neapărată trebuință a fi știutori de carte. Cea mai mare școală din București și una dintre cele mai vechi, Academia Domnească de la Sfântul Sava, a fost întemeiată de domnitorul Șerban Cantacuzino (1678-1688)²⁵⁸, unchiul lui Constantin Brâncoveanu, cunoscând doar o întrerupere după mazierea acestuia din urmă și reluându-și activitatea la anul 1719, cu doi ori trei profesori greci²⁵⁹. Înaintea acestei Academii Domnești, funcționase deja Școala domnească de slovenie de la Mănăstirea Sfântul Gheorghe-Vechi; după înființarea Academiei, noi școli au fost înființate de spătarul Mihai Cantacuzino, pe seama ctitoriei sale de la Colțea, și de domnitorul Nicolae Mavrocordat, pe seama Mănăstirii Văcărești²⁶⁰.

În întreaga perioadă fanariotă, domnia a sprijinit mai ales învățământul în limba greacă, care a dominat vreme de generații școlile din Muntenia și Moldova²⁶¹. Cu toate acestea, tot acum s-au dezvoltat și școli în limba română, precum cele de la Mănăstirea Antim ori de la biserica Domnița Bălașa²⁶². De asemenea, Biserica a avut o contribuție majoră în acest domeniu, Mitropoliile fiind, de exemplu, însărcinate cu verificarea școlilor și a programelor de studii ale acestora²⁶³. Importanța rolului jucat de Biserică în procesul educațional din Țările Române, până la mijlocul secolului al XIX-lea, este dovedită, de exemplu, de relatarea călătorului francez Recordon, scrisă la anul 1821: „Copiii din păturile sărace din orașe, precum și cei de la țară merg la niște școli ținute, cel mai adesea, în pridvorul bisericii, de către preoți [...]”²⁶⁴. Acest aspect nu era însă valabil pentru copiii proveniți din categoriile sociale inferioare, școlile bisericii polarizând în jurul lor întreaga mahala în care funcționau: astfel, unul dintre elevii școlii de la Domnița Bălașa a fost marele boier și cărturar Dinicu Golescu (1777-1830)²⁶⁵, iar un altul — marele povestitor și editor Petre Ispirescu (1830-1887)²⁶⁶.

Cu privire la școala de pe lângă biserica Domnița Bălașa nu există mențiuni până în data de 1 noiembrie, când, în hrisovul prin care organiza viața ctitoriei brâncovenești, domnitorul Alexandru Ghica (1766-1768) arăta că pe lângă așezământ trebuie să fie și un dascăl, iar copiii

²⁵⁶ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 736.

²⁵⁷ Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 77.

²⁵⁸ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident*, p. 231.

²⁵⁹ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 738.

²⁶⁰ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 739.

²⁶¹ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident*, p. 230.

²⁶² Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 739.

²⁶³ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 743.

²⁶⁴ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident*, p. 226.

²⁶⁵ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XIII.

²⁶⁶ Fondul Epitropiei Așezămintelor Brâncovenești, 1835-1912, Arhivele Naționale ale României, București, nr. inv. 2765.

mai înzestrați la învățătură trebuie ajutați să devină preoți (vezi Anexa 5). Ulterior, la anul 1791, din porunca domnitorului Mihail Șuțu, a trebuit să găzduiască și Școala Domnească (cu excepția bibliotecii, care a fost dusă la Școala slavonească de la Sfântul Gheorghe-Vechi²⁶⁷), ceea ce dovedește extinderea spațiului acordat acestora²⁶⁸. La această vreme, Academia era condusă de vestitul dascăl grec Lambrou Fotiade, iar ca profesori îi avea pe filozoful Constantin, Gheorghe din Ampelakia, călugărul Iosif Moesiodax (român din Cernavodă) și dascălul Dragnea, cel mai probabil ardelean de origine, care predă latina²⁶⁹.

Emanoil Hagi-Mosco era de părere că, în perioada cât au funcționat în aceeași locație, aceste două școli nu s-au contopit, oferind drept argument afirmațiile englezului F. D. Clarke, călător prin Țările Române la anul 1802, menționând și că acesta face o confuzie în privința materiilor predate la Domnița Bălașa, preluând o parte din programa Școlii Domnești: „Există o școală publică unde se predă greaca veche sau, cum se spune de obicei, literară; și altă școală, numită Doamna Bălașa, unde tinerii învață latina, franceza, italiana, germana și limba valahă”²⁷⁰. După cum arată Emil Vîrtosu, este posibil ca elevii de la școala Domnița Bălașa să-și fi însușit în acest răstimp și cunoștințe de limba greacă²⁷¹. Ulterior, după cutremurul din 11 octombrie 1802²⁷², Școala Domnească a fost mutată, la îndemnul mitropolitului Dositei Filitti, în metocul Mitropoliei de lângă biserica Măgureanu²⁷³.

Sfârșitul perioadei fanariote este martora afirmării curentului național și în învățământ, prin înființarea, la 10 decembrie 1817, din porunca domnitorului Ioan Gheorghe Caragea, a Școlii de studii superioare de la Sfântul Sava, unde, sub îndrumarea dascălului ardelean Gheorghe Lazăr, cursurile secundare s-au desfășurat pentru prima oară în limba română²⁷⁴.

Spre deosebire de Academia Domnească, la Școala bisericii Domnița Bălașa cursurile (programa cuprindea doar ciclul primar) s-au ținut dintotdeauna în limba română. Mai mult decât atât, prin purtarea de grijă a banului Grigore Brâncoveanu și a soției sale, Safta, școala fiind considerată prima dintre cele 28 de școli private existente în București la anul 1833, având totodată și cel mai mare număr de elevi, la fel de mulți precum cei ai școlii mahalalei Olteni: 65²⁷⁵. De asemenea, Școala de la Domnița Bălașa mai avea un avantaj asupra celorlalte asemenea instituții, pe care nu îl împărtășea decât cu Școala de la Colțea, anume că era gratuită²⁷⁶, fiind întreținută de către băneasa Safta Brâncoveanu²⁷⁷ (și ulterior, de către Epi-tropia Așezămintelor Brâncovenești). În această privință, Domnița Bălașa anticipase cu peste

²⁶⁷ Gheorghe PARUSI, *Cronologia Bucureștilor*, p. 125.

²⁶⁸ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 752.

²⁶⁹ Nicolae IORGA, *Istoria învățământului românesc*, Editura Casei Școalelor, București, 1928, p. 119.

²⁷⁰ Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 77.

²⁷¹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XIII.

²⁷² În toamna anului 1803, cf. Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XIII.

²⁷³ Constantin BĂLAN, „Învățământul”, p. 752.

²⁷⁴ Neagu DJUVARA, *Între Orient și Occident*, p. 232.

²⁷⁵ V. A. URECHIA, *Istoria Școalelor de la 1800-1864*, tom I, Imprimeria Statului, București, 1892, p. 240.

²⁷⁶ V. Raportul lui E. Bălțeanu, 1873, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 214.

²⁷⁷ V. A. URECHIA, *Istoria Școalelor de la 1800-1864*, tom IV, Imprimeria Statului, București, 1901, p. 363.

un veac *Legea instrucțiunii publice* din 25 noiembrie 1864, prin care s-au introdus obligativitatea și gratuitatea pentru învățământul primar de patru ani²⁷⁸.

După reinstalarea domniilor pământene, prin numirea, lui Grigore al IV-lea Ghica ca domnitor, limba română a înlocuit-o treptat pe cea greacă din învățământ — rolul pe care aceasta din urmă l-a jucat în cadrul culturii române în secolul al XVIII-lea a fost preluat în veacul următor de limba franceză²⁷⁹. Principala instituție de cultură a Țării Românești de la acea vreme era, bineînțeles, Școala de la Sfântul Sava, constituită ulterior într-un colegiu, unde au trudit personalități precum Gheorghe Lazăr, Ion Heliade Rădulescu ori Eufrosin Poteca, care i-au pregătit pe mulți dintre profesorii perioadei următoare²⁸⁰.

Importanța școlii de la Sfântul Sava a crescut cu atât mai mult cu cât, în urma hotărârii domnitorului Barbu Știrbei din 16 august 1853, toate școlile primare erau obligate să nu predea mai departe de ciclul primar, ciclul secundar desfășurându-se la acea vreme numai la fosta Academie Domnească²⁸¹. Între școlile ce intrau sub incidența acestei hotărâri este enumerată și cea de la biserica Domnița Bălașa, unde era dascăl la acea vreme George Georgescu²⁸².

Informațiile despre școala ctitorită de Domnița Bălașa se înmulțesc substanțial după anul 1871, dată de la care sunt conservate numeroase rapoarte ale revizorilor școlari, vicarilor mitropolitani ori ale altor funcționari ce intră în contact cu această instituție (vezi *Tabelul 2*). Impresiile acestora sunt într-o majoritate covârșitoare favorabile, vizitatorii fiind plăcut impresionați de curățenia și buna dotare a școlii, de buna pregătire și progresele elevilor, cât și de efortul depus de profesorii acestora, instituția fiind organizată în spiritul pedagogilor germani²⁸³. Prestigiul și vechimea²⁸⁴ acestei instituții determină, de altfel, trecerea ei în rândul școlilor publice, la 13 septembrie 1875²⁸⁵. Tot din relatările inspectorilor rezultă că școala avea patru clase primare, învățământul desfășurându-se conform programei ministeriale, la care se adăugau științele naturale, fizica²⁸⁶, gimnastica²⁸⁷ și, din 1876, muzica vocală bisericească²⁸⁸. De asemenea, din anul 1876 instituția beneficia de un sediu nou, situat pe Calea Rahovei (Craiovei) nr. 3²⁸⁹, numărând în anul următor 23 elevi la clasa I, 23 elevi la clasa a II-a, 14 elevi la

²⁷⁸ Dan BERINDEI, „Dezvoltarea culturală în perioada 1848-1878: Învățământul”, p. 819, în: *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I: *Constituirea României moderne (1821-1878)* (coord. Dan Berindei), Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 813-823.

²⁷⁹ Dan BERINDEI, „Dezvoltarea culturală în perioada 1821-1848: Învățământul”, p. 337, în: *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I: *Constituirea României moderne (1821-1878)* (coord. Dan Berindei), Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 329-341.

²⁸⁰ Dan BERINDEI, „Dezvoltarea culturală în perioada 1821-1848: Învățământul”, pp. 330-331.

²⁸¹ V. A. URECHIA, *Istoria Școlilor de la 1800-1864*, tom III, Imprimeria Statului, București, 1896, p. 102.

²⁸² V. A. URECHIA, *Istoria Școlilor de la 1800-1864*, p. 103.

²⁸³ V. Raportul lui M. Beck, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 224.

²⁸⁴ Emanoil HAG-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 78.

²⁸⁵ V. Raportul lui A. F. Nestor, 30 iunie 1875, în: V. Darea de seamă a preotului Ioan Ionescu din anul 1876, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 215.

²⁸⁶ V. Raportul lui E. Bălțeanu din 1873, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 214.

²⁸⁷ V. Raport Preot Ioan Ionescu 1883, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 240.

²⁸⁸ V. Raportul profesorului Alexandru Podoleanu din 30 noiembrie 1876, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 221.

²⁸⁹ V. Darea de seamă a preotului Ioan Ionescu din anul 1876, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. 216.

clasa a III-a și 17 elevi la clasa a IV-a²⁹⁰. Numărul acestora va crește însă foarte repede, ei ajungând la 150 în anul 1885²⁹¹. Între dascălii amintiți de aceste rapoarte se numără profesorii C. Patriciu, Pretorian²⁹² și Bărcănescu²⁹³, dar mai ales preotul Ioan Ionescu, supranumit *Mirodoț*²⁹⁴, cel care a ajuns, la sfârșitul vieții, episcop al Romanului, cu numele de Ieronim Ploieșteanul (între 25 februarie 1895 și 7 noiembrie 1896)²⁹⁵. Acesta a activat ca profesor la școala Domnița Bălașa între anii 1864 și 1884, predând în perioada 1864-1868 claselor I-II, anul următor și clasei a III-a, iar între 1869-1875 tuturor celor patru clase, fiind singurul profesor al școlii²⁹⁶. Recunoscut pentru folosirea metodei intuitive la clasele mici, pentru materialele sale didactice și pentru zelul pe care l-a depus permanent în această activitate, părintele Ioan Ionescu s-a bucurat de aprecierea unanimă a celor care l-au cunoscut.

Cu privire la activitatea didactică a acestuia, revelatoare sunt: remarcă revizorului școlar M. Petrescu, care inspectase școala unde acesta predă la 25 iunie 1871, și arăta că „[...] văzând buna metodă ce întrebuințează în toate clasele, m-am convins cu desăvârșire de duhul cu care sfinția sa îndeplinește dificila misiune de preot și profesor. Pentru necontestatul său merit și neobosita-i activitate, îi mărturisesc deplina mea grațitudine [...]”²⁹⁷; concluzia inspectorului Rîureanu, din raportul său, întocmit doi ani mai târziu: „[...] urez scumpei noastre patrii ca să aibă cât mai mulți preoți și profesori cu focul sacru de care este însuflețit sfinția sa, pentru binele și prosperitatea instrucțiunii noastre naționale”²⁹⁸; în fine, cea a directorului Școlii Normale „Carol I”, Melidon: „Meritul acestui institutor este cu atât mai mare, cu cât metodele sale le-a inventat numai cu propriul său geniu, fără studii prealabile speciale, și fără să mai [...] ca mulți alții, marafeturile streine”²⁹⁹.

Prestigiul școlii primare de la biserica Domnița Bălașa era unul incontestabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dovadă stând, spre exemplu, faptul că orice școală secundară accepta diplomele acesteia³⁰⁰, ori că Școala Normală „Carol I” alegea această instituție pentru desfășurarea orelor de practică pedagogică a elevilor săi³⁰¹. Astfel, la anul 1885, școala număra 150 elevi, fiind immortalizată într-o fotografie, iar în 1896 exista câte un profesor pentru fiecare clasă³⁰².

²⁹⁰ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 222.

²⁹¹ *Sânțirea Bisericii Domnița Bălașa*, p. 3.

²⁹² V. Raport C. D. Aricescu, 1878, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 225.

²⁹³ V. Raport C. D. Aricescu, 1880, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 235.

²⁹⁴ Însemnând preot care miruiește (n.r.).

²⁹⁵ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Ed. Ministerului Instrucțiunii Pulbice, București, 1930, p. 334.

²⁹⁶ V. Darea de seamă a preotului Ioan Ionescu din anul 1876, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 216.

²⁹⁷ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 211.

²⁹⁸ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 212.

²⁹⁹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 225.

³⁰⁰ V. Darea de seamă a preotului Ioan Ionescu din anul 1876, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 216.

³⁰¹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 223.

³⁰² Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 78.

Între anii 1894-1895, Epitropia Așezămintelor Brâncovenești a luat în calcul organizarea unei școli speciale pentru copiii orbi, cu o capacitate de 6-10 locuri, ce ar fi presupus pregătirea unei îngrijitoare și a unui pedagog (de preferat orb și el) la institute pedagogice speciale³⁰³, proiect din păcate nerealizat. Totodată, după terminarea anului școlar 1897-1898, școala primară a bisericii a fost închisă³⁰⁴, progresele realizate în acel moment de învățământul românesc făcând inutil efortul unei inițiative private în această direcție, atât de folositoare mai înainte. Clădirea vechii școli și-a aflat însă o nouă întrebuințare, devenind farmacia Spitalului Brâncovenesc³⁰⁵.

3. Azilul/Xenodochionul³⁰⁶ (1751-1961)

Domnița Bălașa a mai ridicat în jurul lăcașului de cult, pe lângă biserica cu hramul Înălțarea Domnului și școală, unele chilii destinate adăpostirii a 50 de femei nevoiașе, la anul 1751, potrivit istoricului Emil Vîrtosu³⁰⁷. Prima mențiune despre acest așezământ al fiicei Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu se regăsește în hrisovul emis la 1 noiembrie 1768 de către domnitorul Alexandru Ghica, în care se arată că: „[...] voise ca să fie xenodohion, adică locaș priimitoriu de streini nemearnici și ticăloși, carii n-au unde să se umbrească, și umblă lipsiți de hrana lor, să șază întru această sfântă mănăstire [...]”³⁰⁸ (vezi și *Anexa 4*).

De asemenea, acest domnitor orânduiește în locul ctitorei, stinsă prea devreme din viață, modul în care va funcționa așezământul ei: este numită o eforie, alcătuită din patru membri — mitropolitul țării, câte un membru al familiilor Crețulescu și Brâncoveanu și vel postelnicul în funcție — pentru a răspunde de bunăstarea întregului stabiliment. Un alt rol al acesteia era acela de a desemna un epitrop, însărcinat cu majoritatea chestiunilor administrative cotidiene. Prima eforie astfel constituită era alcătuită din mitropolitul Grigorie³⁰⁹, fostul ban Constantin Crețulescu, nepotul Saftei Brâncoveanu și postelnicul Ianache, cel de-al patrulea membru din familia Brâncovenilor, nefiind lizibil³¹⁰.

În afara acestui hrisov, secolul al XVIII-lea nu mai păstrează nici o mărturie scrisă despre Așezământul „Domnița Bălașa”, așa cum a ajuns să fie cunoscut acesta, în afara intenției, de altfel nepusă în practică, a domnitorului Alexandru Ipsilanti, de a înființa pe lângă biserica fiicei

³⁰³ V. Proiectul de înființare a unei școli pentru copii orbi, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 248.

³⁰⁴ Așa cum rezultă din inventarul zestrei acesteia, alcătuit la 24 septembrie 1898, în: Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 255-257.

³⁰⁵ Emanoil HAG-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 79.

³⁰⁶ Cuvânt provenit din grecescul ξενοδοκία, însemnând „primirea străinilor”. Inițial, cameră sau casă de oaspeți a unei mănăstiri, destinată găzduirii temporare a trecătorilor și pelerinilor (n.r.).

³⁰⁷ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XV, cf. G. I. IONNESCU-GION, *Istoria Bucureștilor*, p. 175.

³⁰⁸ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 117, cf. Emanoil HAG-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, *Anexa II*, p. 82.

³⁰⁹ Din cauza lipsei unor repere clare a anilor de păstorire, nu se poate ști cu exactitate dacă este vorba despre mitropolitul Grigorie al II-lea de la Colțea sau Grigorie al III-lea (n.r.).

³¹⁰ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 118, cf. Emanoil HAG-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, *Anexa II*, p. 83.

lui Constantin Brâncoveanu un *orfanotrofion* (orfelinat) pentru 100 de băieți³¹¹, în paralel cu unul de fete, ridicat la Mănăstirea Antim³¹². Este clar însă că membrii familiei Brâncovenilor au purtat permanent grija celor neputincioși — spre exemplu, marele ban Grigore Brâncoveanu a fost vreme îndelungată în fruntea Epitropiei sărmanilor evgheniți³¹³, ce avea drept principală menire actele de caritate. La începutul veacului următor, un raport al mitropolitului Dositei Filitti și al vel-vornicului obștilor, din 19 iulie 1803, arăta starea proastă în care se aflau clădirile așezământului, în urma cutremurului din anul precedent³¹⁴.

O a doua mențiune a așezământului apare la 31 decembrie 1839 în *Condica de venituri și cheltuieli a Bisericii Domnița Bălașa*, unde este inclus un capitol privind lefurile văduvelor, atunci în număr de 40, primind remunerații între 20 și 50 lei pe lună, înafara banilor de „jimblă” (pâine)³¹⁵. O astfel de listă, întocmită la anul 1859, arată că așezământul ajuta peste 200 de femei, dintre care majoritatea locuiau în afară, adresele lor fiind notate în registre³¹⁶.

Între anii 1871-1875, paralel cu construcția noii clădiri a școlii, este înălțat și un nou imobil pentru așezământ, care putea găzdui 65 de femei³¹⁷. Acestea trebuiau să se supună unor reguli stricte:

Potrivit *Regulamentului pentru Administrația Așezămintelor Brâncovenesti*, scopul Azilului Domnița Bălașa este acela de a „da locuință, nutriment și îngrijire văduvelor bătrâne și sărace, fără osebite de condițiune socială, naționalitate sau religiune”³¹⁸. Condițiile pentru admiterea în instituție erau, conform *Articolului 570*: vârsta minimă de 50 ani, lipsa oricărui mijloc de subzistență și incapacitatea de a munci. Femeia admisă nu putea să aducă decât rufe și veșminte, primind din partea Așezămintelor două costume, pentru vară și iarnă, pe care trebuia să le poarte de sărbători și la ocaziile solemne. De asemenea, ocupantele trebuiau să aerisească zilnic vreme de 15 minute camerele în care rezidau și să le curețe deplin de două ori pe lună, iar vizitele și ieșirile din azil se făceau cu permisiunea superioarei³¹⁹. Totodată, în cazul în care una dintre femeile aflate în grija așezământului se îmbolnăvea ușor, primea consultații și medicamente gratuit, din partea stabilimentului³²⁰.

Treptat, începând de la finele secolului al XIX-lea, asistatele din Așezământul „Domnița Bălașa” au trecut în grija statului. Ultimele pensionare, în număr de 43, au fost transferate forțat, în timpul guvernului comunist condus de Petru Groza, la căminul „Ghenadie Petrescu” din București, la data de 24 octombrie 1949, în urma evacuării forțate a localului azilului de către un inspector al Comitetului Prevederilor Capitalei, cu numele de familie Ciobanu, parte

³¹¹ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, p. XII.

³¹² Gheorghe PARUSI, *Cronologia Bucureștilor*, p. 114.

³¹³ Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat-marele ban Grigore Brâncoveanu”, p. 295.

³¹⁴ Gheorghe PARUSI, *Cronologia Bucureștilor*, p. 145.

³¹⁵ Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenesti (1838-1938)*, pp. 185-189.

³¹⁶ Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 79.

³¹⁷ Radu OLTEANU, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 166.

³¹⁸ *Regulament pentru Administrația Așezămintelor Brâncovenesti*, Tipografia I.N. Copuzeanu, București, 1936, Art. 567, p. 76.

³¹⁹ *Regulament pentru Administrația Așezămintelor Brâncovenesti*, Art. 570, 573, 574, 578, 581, pp. 76-77.

³²⁰ *Regulament pentru Administrația Așezămintelor Brâncovenesti*, Art. 589, p. 78.

din imobil fiind folosită pentru locuit de către personalul Spitalului Brâncovenesc. Sfârșitul propriu-zis al azilului a survenit la 1 ianuarie 1951, când toate instituțiile filantropice de acest fel din România au fost trecute sub conducerea Comitetului Provizoriu al statului³²¹. În cele din urmă, în anul 1961, printr-un contract de comodat, Spitalul Brâncovenesc a preluat imobilul, așezând aici secția sa de Maternitate și oferind în schimb administrației Așezământului „Domnița Bălașa” un apartament cu șapte camere, în imobilul Nirscher³²², situat pe Calea Rahovei nr. 3, acolo unde se aflase și școala. Vechea clădire a Așezământului a împărtășit ulterior soarta celorlalte imobile ale Așezămintelor Brâncovenești, fiind demolată în anul 1985³²³.

³²¹ Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI, „Sfârșitul Așezămintelor Brâncovenești”, p. 314, în: Mihai Dim. STURDZA (coord.), *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, pp. 310-314.

³²² Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 79.

³²³ Gheorghe PARUSI, *Cronologia Bucureștilor*, p. 326.